

Akademik Çeviri Eğitimi Açısından Çeviri Edinci Kavramı ve İçerimleri

Rahman Akalın, Edirne

Öz

Çeviri eyleminin yüzyıllarla ifade edilen ve Milattan önceki devirlere kadar uzanan tarihine karşın çeviri etkinliğinin öğretilebilir bir olgu olarak ele alınması, bilindiği üzere yeni bir konudur. Bu öğretme işinin eğitime biçimiyle ele alınıp üniversiter eğitim modelleri ile ele alınması ise, görece çok daha yeni bir görüngüdür. Türkiye’de de son birkaç on yıldır çeviri eğitimi veren akademik birimlerin varlığı ile konu tamamı ile akademik mecraya taşınmış ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar ise, akademik çeviri eğitimi yoluyla oluşturulması ve/veya geliştirilmesi amaçlanan ‘çeviri edinci’ kavramı üzerinden yürütülmektedir. Çeviri edinci, akademik çeviri eğitimi açısından merkezi bir konu olarak değerlendirilebilir. Çünkü ‘çeviri edinci’nin nasıl tanımlandığı, verilen eğitimin içeriğini ve usulünü belirleyebilecek denli temel bir sorgulamadır. Bu çalışmada ‘çeviri edinci’ kavramı tanımlanmaya çalışılacak, buradan hareketle akademik çeviri eğitiminin koşulları ve çevirmenin öznelikleri içeriklendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çeviri edinci, akademik çeviri eğitimi, çeviri edimi, çeviri kuramı, çeviribilim

Abstract

Der Begriff Translationskompetenz und seine Implikationen hinsichtlich der akademischen Translationsdidaktik

Ogleich es die Handlung des Übersetzens seit vielen Jahrhunderten gibt, ist die Auffassung, dass das Übersetzen lehrbar ist, relativ neu. Dass dieser Lehrbereich anhand von universitären Bildungsmodellen auf eine didaktische Weise behandelt wird, bezeichnet eine vergleichsweise jüngere Problematik. Diese Problematik ist mit der Gründung der universitären Institute, die die akademische Translationsdidaktik seit nunmehr mehreren Jahrzehnten durchführen, zu einer auf akademischer Ebene diskutierten Frage geworden, so auch in der Türkei. Diesbezügliche Diskussionen beziehen sich auf die sogenannte ‘Translationskompetenz’, auf deren Erwerb oder Ausbau die akademische Translationsdidaktik abzielt. Die Translationskompetenz lässt sich als eine zentrale Angelegenheit hinsichtlich der akademischen Translationsdidaktik einschätzen. Denn die Frage, wie sie definiert und verstanden wird, ist eine so besondere und bedeutungsvolle Infragestellung, dass sie die Grundlage und das Verfahren der zur Verfügung gestellten Didaktik bestimmen kann. In diesem Vorhaben wird versucht, die Translationskompetenz zu definieren, die Voraussetzungen der Translationsdidaktik und die Besonderheiten der professionellen Translatoren von der vorliegenden Definition ausgehend inhaltlich darzustellen.

Schlüsselwörter: Translationskompetenz, Translationsdidaktik, Translationsperformanz, Translationstheorie, Translationswissenschaft

1. Giriş

‘Çeviri edinci’ kavramı, son yıllarda üzerine akademik tartışmaların yapıldığı ve yayınlara konu olarak akademik çeviri eğitimi alanının terimler dizgesine eklenmiş bir kavramdır. Ancak akademik çeviri eğitimini konu edinen Türkiye bilim çevrelerinde

kavramın içeriği konusunda bir uzlaşmanın var olup olmadığını ölçmek için yeterli bir zaman ve zemin söz konusu olamamıştır. Dolayısı ile bu betimleme ve tanımlama sürecinde her bir ayrıştırıcı çalışma gerekli ve bütünleşmeye katkı sağlar nitelikte değerlendirilmelidir. Bu çalışma kapsamında ‘çeviri edinci’ kavramı, kompleks bir bütün olarak değerlendirilip alt bileşenleri tarif edilmeye ve bir bütün; daha somut bir ifade ile bir ‘üst edinç’ olarak tanımlanan ‘çeviri edinci’nin görülürleştirilmesi denenmiştir. Daha önce ‘çeviri edinci’ kavramını ana eksenine yerleştiren çeşitli çalışmalar söz konusudur¹. Ancak buradaki yaklaşımın kendine özgülüğü, ‘çeviri edinci’ kavramına çevirmenin sahip olması gereken özniteliklerden hareketle; diyesi kılığdan kökenlenen bir bakış açısı ile değil, kompleks bir bütün olarak tanımlanabilecek ‘çeviri olgusu’ndan hareketle; diyesi kuramdan kökenlenen bir bakış açısı ile yaklaşılmasıdır.

Öncelikle çevirmenlerin çeviri ile ilgili sorunları aşmasını sağlayan / sağlayacak bir çeviri edincinin kullanılma / devreye alınma biçimlerinin geçmişteki çeviri edimi ile bugünün çeviri edimi açısından ayrıştığını söylemek yanlış olmaz. Başka bir anlatımla çevirmenlik mesleğinin içeriği ve şekli bugün daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Buradan hareketle ‘çeviri edinci’nin betimi ve tanımını günümüz çeviri dünyasının koşulları altında değerlendirmek zorunlulaşmaktadır. Çünkü günümüzde profesyonel çevirmenlerden beklenenler; yani meslek görünüşü (profili) değişmektedir.

Çevirmenlik mesleğinin sınırları, bu bağlamda yeniden çizilmekte, yeni tanımlanmış ve içeriklendirilmiş bir çevirmen görünüşü üzerinden çevirmenin öznitelikleri konusu yeniden ve sürekli olarak güncellenmektedir. Bugün çevirmenlerden geleneksel meslek görünüşünün öngördüğü görev alanlarından çok öte ve başkalaşan bir şekilde „yayınevlerinde redaktörlük, bölgesel danışmanlık” (Amman 2008: 19) gibi etkinlikler de beklenebilmektedir. Diyesi, hem çevirmenlik mesleğinin kapsamı, iş alanları genişlemiş hem de çeviri eğitiminden geçmiş mezunların (bkz. Erüz 2003: 115-122) iş yelpazesi (dış ticaret, turizm) genişlemiştir. Dolayısı ile çeviri edincinin içerimleri geçmişteki tanımlardan farklı ve öte biçimde değişmekte ve genişlemektedir. Çeviri eğitimini akademik düzeyde ele alan kurumlar da eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini bu yeni görünüş doğrultusunda sürdürmek durumundadır.

2. Akademik Çeviri Eğitimi ve Çeviri Edinci

Çeviri edincinin kazanımı, elbette tek ve mutlak biçimde çeviri eğitimini gerektirmez. Ya da bugün çok iyi çeviriler ortaya koyan alaylı çevirmenlerde de söz konusu olan özniteliklere bakıldığında burada ‘çeviri edinci’ biçiminde ifade edilen bilgi ve beceri türleri, tek ve mutlak biçimde akademik çeviri eğitiminin çıktısı; diyesi sonucu olarak görülemez. Ancak çeviri eğitimi veren kurumlar, ‘çevirinin sezgilere dayanılarak yapıldığı’ düşüncesinden hareket edemezler. Çünkü „sezgi, fazlasıyla şansa dayanır, bir çevirmenin hayatını şansa dayanarak kazanması ise olanaksızdır” (Amman 2008: 28). Bu yüzden eğitimde nelerin aktarılacağını belirleyecek genel geçer ölçütleri, ortak kabulleri aramak gerekmektedir.

¹ Örn. Pym 2003, Pacte 2005, Göpferich 2009, Birkan-Baykan 2013, Eser 2014.

Gündoğdu (2004: 100) ortak kabullerin aranmasını destekleyecek biçimde ve ‘akademik çeviri eğitiminin temel ilkeleri’ konusundaki beklenen/istenen uzlaşımın gönderme yaparak şu saptamada bulunmaktadır:

Öteden beri olduğu gibi tek tek kişiler benimsedikleri yöntemlerle çeviri uygulaması yapabilirler. Ama tek tek kişilerin özel olarak çeviriyle ilgilenmeleri değil de, ‘çeviri eğitimi’ söz konusu olduğunda durum değişir. Eğitim kavramı konusu ne olursa olsun, kişiseliliğin ötesinde yer alan nesnel ölçütler aracılığı ve yardımıyla öğrencinin konusunu kavraması, konusuna egemen olması amacını içerir. Kendisinden nesnel ölçütler türetilmeyen hiçbir konu bilimin ve eğitimin konusu olamaz (Gündoğdu: 2004: 100).

O halde eğitimcilerin çeviri eğitiminin içeriği ve yöntemi konusunda asgari uzlaşımında buluşması, bir koordinasyon zeminine varılması elzem görülmelidir. Bu koordinasyon noktalarından biri de elbette ki kavram örgüsü düzeyinde; örneğin ‘çeviri edinci’ kavramının tanımında olabilir. Çünkü „bilindiği üzere kavramlar; temsil kabiliyeti olan, özel olarak belli bir alanı kapsayan, kaplayan araçlardır. Kavramlar, düşüncelerimizin tutamaçlarıdır” (Akalin 2013: 5).

Akademik çeviri eğitiminin temel yönelimi elbette ‘yalnızca nitelikli sözlü ve yazılı çevirmen yetiştirmek’ olarak değerlendirilemez. Zira çeviri eğitimi veren kurumlara üniversiter yapılanmaları açısından bakılırsa, bu bölümlerin ağırlıklı lisans programları sundukları görülmektedir. Bu bakımdan çeviri bölümlerinin konuşlandığı ‘edebiyat, sosyal bilimler, beşeri bilimler’ gibi fakülteler, akademisyen ve eğitimci yetiştirme gibi bir başka misyonu süreç içerisinde edindiklerinden, verilen eğitimin bir ‘meslek eğitimi’ olmadığı; bu fakültelerdeki eğitimde meslek formasyonunun yanında ve /veya ötesinde ‘sosyal bilim uzmanı’ yetiştirme gayesi / idealinin benimsendiği ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle çeviri edincinin, çeviri sorunlarını aşmada öğrencilerin başvurduğu acil durum paketinin ötesinde bir kapsam ve etki alanı olduğunun altı çizilmelidir. Bu yönüyle akademik çeviri eğitimi, meslek eğitimi olmanın yanında sosyal bilimler alanındaki bir uzmanlık eğitimidir. Ancak çeviri eğitimi akademik bir eğitim modeli olsa da temel hedeflerden biri, elbette öğrencilere ‘çeviri edinci’ kazandırmaktır. Bu edinç, uygulamada etkinleştirdiği ölçüde başarıdan söz etmek mümkündür. Öyle ki eğitimin sonuçları, ‘istenen, beklenen davranış değişikliklerinin gerçekleşmesi’ ile değerlendirilebilir.

Bu noktada kaynakçada yer eden ‘aktarım edinci’ ile ‘çeviri edinci’ kavramları arasında ayırım yapmak yararlı olacaktır. Lörscher’e (bkz. Hönig 1992b: 68) göre „bildiği iki dili ilişkilendirebilen ve çeviri ediminde bir ara dil kullanabilen herkes, bir ‘aktarım edinci’ne sahiptir”. Kiraly (2000) ise, bunların yanı sıra daha çok ‘çeviri edinci’nin bir oluşturucu parçası olarak bu çalışmada ‘çeviri bilinci’ biçiminde değerlendirilen edinimlere gönderme yapar biçimde ‘çevirmenlik edinci’ kavramını kullanmaktadır. Ancak bu yaklaşım, ‘çeviri edinci’ tanımı konusunda kuramdan beslenen bir bakış açısı ile örtüşmemektedir. ‘Çeviri edinci’, ‘aktarım edinci’nden daha öte ve ‘çevirmenlik edinci’nden ayrı bir anlam alanı ile çevirmenlerin işaretlerin, göstergelerin derinine inebilmelerini ve anlamı saydamlaştırabilmelerine olanak sağlayan geniş kapsamlı ve bütüncül bir kavramdır. Kaynak dünya ve erek dünya arasında bulunan, bu yönüyle önce okuyucu, sonra çözümleyici, sonra da metin üreticisi olan çevirmen, çeviri sürecinin her aşamasında çeviri edincine başvurur. İmgeler, simgeler, semboller, göstergeler ve bunlarla gönderme yapılan anlamın kavranması ve yorumlanması, bunların arkasındaki örtük anlamın açığa çıkarılması, diğer taraftan bu

anlamın işlenerek erek dünyada metinleştirilmesi, çeviri edinci ile mümkün olur. Nitekim Löscher'in (1987) yaptığı „gösterge temelli ve özanlam temelli çeviri” ayrımını yol gösterici bulan Hönig (1992b: 68) gösterge temelli çeviriyi ‘çeviri edinçsizliği’ne, özanlam temelli çeviriyi ise çeviri edincine bağlamaktadır. O halde akademik çeviri eğitimi veren kurumlara düşen görev, ‘aktarım edinci’nin (herhangi bir yapıyı dönüştürebilme ile ilgili kuramsal ve kılışsal edinim) ‘çeviri edinci’ne dönüşmesi konusunda yol gösterici olmaktır. Bu bağlamda akademik çeviri eğitimi çerçevesinde verilen eğitim, ‘öğretme’ ile sınırlı kalamaz, bilgi ve becerilerden ‘eylem’e taşıyıcı bir niteliği barındırmalıdır. Yine bu gerekçeye dayanarak akademik kurumlar yoluyla öğrencilere / çevirmen adaylarına sunulanın ‘çeviri öğretimi’ değil ‘çeviri eğitimi’ olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. Çeviri eğitimi bağlamında ‘çeviri edinci’ kavramı, eğitim sürecinde ‘öğrencilere neyin aktarılacağı’ ile ilgili somut bir içeriği ortaya koymaktadır. Bu içeriksel niteliği ile bir ‘anahtar kavram’ olarak değerlendirilebilecek ‘çeviri edinci’, dil temelindeki bilgi ve becerilerin ötesinde, çeviri ediminde (performans) etkinleşebilecek diğer tüm olası boyut ve bileşenleri göstermeli / temsil etmelidir.

3. Kavram Tartışması

Çeviriyi yapabilme gücüne, olanağına işaret eden kavramlar, bugün akademik çeviri eğitimine dönük tartışmaları şekillendirdiğine göre, öncelikli görev, öğrencilerin/ çevirmen adaylarının çeviri ediminde kullandıkları, başvurdukları yönlendirici alanı tanımlamaktır. Bugün çeviribilim araştırmalarının terminolojisine bakıldığında; ortak kavram örgüsü bu araştırma alanındaki sorun öbeklerinden birini temsil etmektedir-yukarıda anılan yönlendirici alanın yer yer ‘çeviri becerisi, çeviri yeteneği, çeviri yetisi, çeviri kabiliyeti’ gibi birbirinden farklı kavramlarla karşılanmaya çalışıldığı, gözlemlenebilir. Ancak bu tartışmaların gölgesinde bir ortak kabule, ‘edinç-edim’ kavramları arasındaki diyalektik bağdan da hareketle ‘çeviri edinci’ kavramı üzerinden ulaşılabilir.

Elbette kavramların içeriği, onları nasıl doldurduğumuz ile ilgili olup, bu içeriklendirmelerin birer sonucu olarak görülebilir. Yabancı dillerdeki karşılıkları da düşünüldüğünde ‘edinç’ kavramının ‘yeti’ (Alm. Kompetenz, İng. competence) sözcüğü ile de eş anlamlı kullanılabildiği görülmektedir. ‘Beceri’ sözcüğünün ise daha dar ve somut kapsamlı olarak ve başka bir anlam alanına işaret eder nitelikte Türkçe bilim diline yerleştiği gözlemlenebilir. Örnek olarak TÜBA’nın 2011 yılında yayıncısı olduğu ‘Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nün ‘Sosyal Bilimler’ bölümünde yer alan aşağıdaki tanımlar verilebilir:

yeti 1. eğitb. ruhb. Geleneksel olarak bellek, usavurma, algılama ya da imgeleme gibi insanın doğuştan gelen zihin güçlerinden herhangi biri. 2. fel. İnsanda bulunan bir şeyi yapabilme gücü (S. 1287).

beceri eğitb. 1. Bir kimsenin bedensel ya da düşünsel bir çaba göstererek bir işi kolaylık ve ustalıkla yapabilmesi, ustalık, uzluk. 2. El, parmak ve göz uyumu bakımından yeterlik (S. 133).

Çeviri eğitimi ile ilgili alanyazını ‘çeviri edincini bir „üst edinç” (Eruz 2003: 72, Hönig 1992a: 33) olarak tanımlama eğilimini ortaya koymaktadır. Bu tanım ve temel ilke saptaması, bu edincin birbirinden farklı alt bilgi ve beceri alanlarına işaret

etmektedir. Almanca ‘*Kompetenz*’ sözcüğünün karşılığı olarak düşündüğümüz edinç kavramı ise, „genel olarak insanın davranışlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli bireysel gelişimle ilgili beceriler, bilişsel beceriler” olarak tanımlanmaktadır (Genç 2012: 145). Bu tanımda dikkat çeken husus, edincin ‘bir davranışı gerçekleştirmek’ üzere ya da ‘bir eylemi ortaya koymak üzere’ var olduğudur. Buradan hareketle, dilbilim temelinde başvuru olan ‘edinç ve edim’ kavramlarının daha özel bir içerikle, çeviri için de söz konusu edilebileceği söylenmelidir. Bir kavram ikilisi temelinde ve diyalektik bir bağ içerisinde edinç, edimde ortaya konacak; diyesi edimi doğuracak bilgi ve beceriler olarak tanımlanabilir. Buradan hareketle ‘çeviri edinci’, ‘çeviri edimi’ kavramıyla bir arada ele alınabilir niteliktedir.

Yine yukarıdaki tanıma dayalı olarak, ‘edinç’ kavramının yapı bakımından tekil olmasına rağmen anlam olarak niceliksel çoğulluğa işaret ettiği söylenebilir. ‘Yapılacak, yerine getirilen / getirilecek işler’ anlamındaki ‘icraat’ örneği ve –at eki alan başkaca Arapça kökenli sözcüklerde görüldüğü gibi, zaten çoğulluğa işaret eden sözcüklerin ayrıca çoğul yapıları yoktur. O halde ‘edinç’ dendiğinde birbirinden farklı ve birden fazla bilgi ve beceri alanı anlaşılmalıdır. Aynı durum, ‘çeviri edinci’ kavramı için de geçerli olmalıdır.

Türk Dil Kurumu’nun 2016 yılı itibarı ile çevrimiçi olarak erişilebilen ‘*Büyük Türkçe Sözlüğü*’nde ise edinç, „edinilen şey veya şeyler, müktebat” olarak geçmektedir. Bu anlamı ile de insanın gerek kendi kendini eğitmesinde gerekse kurumlardan aldığı eğitimde ‘kendisine kattığı, eklemediği şeyler’ anlamı; yine bir çoğul göndermeyle ortaya çıkmaktadır.

Bu temel kavram saptamaları ışığında çeviri edincini, bir gücüllük halinde bulunan, gerçekleşmeye eğilimli, ancak etkinleşmemiş ‘çeviriyi yapabilme gücü’nü gösteren bilgi ve beceriler olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Çeviri edinci açığa çıkıp ortaya konduğunda ise, çeviri edimi doğacaktır. Bu anlamda çeviri edinci, çeviri ediminin öncülüdür. ‘Edinç’ kavramı ile ‘beceri’ kavramı arasındaki ilişki biçimi ise bir çeşit ‘genel-özel’ ilişkisi ya da aşama düzenidir (hiyerarşi). Bu açıdan ‘edinç’, kapsayıcı ve bütüncül bir anlam alanına işaret etmekte; birbirinden farklı bilgi ve beceri alanlarını kapsamakta iken, ‘çeviri becerisi’ somut çeviri etkinliğinde görülen maharetlerin, melekelerin her biri olabilir ve çizdiğimiz çerçevede ‘bilgi’yi dışarıda bırakan bir sözcük tercihidir.

4. Üst Edinç Olarak Çeviri Edinci

Çeviri edincinin içerimlerini ortaya koymada birbirinden farklı iki yol söz konusu olabilir. İlki, ‘kılğı’ yani uygulama alanında kalarak modern çevirmenin tanımı ve durumundan hareketle; başka bir anlatımla günümüz koşullarında çevirmenin sahip olması beklenen özniteliklerden hareketle çeviri edincinin sınırlarını belirlemektir. Diğeri ise, kuram alanına; başka ve daha geniş ölçekli olarak Holmes’un (1987) çeviribilim araştırmalarının alanlarına ilişkin yaptığı temel ilke saptamasındaki ‘salt araştırma alanı’na (pure research) başvurarak çeviri olgusunun bileşenlerinden; alt olgu türlerinden hareketle çeviri edincinin sınırlarını belirlemektir. Burada bir üst kavram olarak ‘çeviri edinci’nin bileşenlerini belirlemede, kuramsal düzeyde kompleks bir olgu olarak değerlendirilebilecek ‘çeviri olgusu’nun alt olgu türlerine odaklanma tercih edilmektedir.

Çeviribilim alanında kuram ile uygulama arasındaki etkileşim, bugün özellikle akademik çeviri eğitiminde somutlaşmaktadır. Dolayısı ile akademik çeviri eğitimi üzerine söylem üretenlerin de, akademik çeviri eğitimi içerisinde yer alan uygulamacıların da çeviribilim araştırmalarının kuramsal alanından edinecekleri çerçeve fikirler olmalıdır.

İşcen (2010: 7) ‘çeviri’yi bir „olgular bütünü” olarak kavrarken, „çeviri ile ilgili araştırmaların gözlem düzleminin, ya dilsellik (bkz. örneğin Koller 1992), ya metinsellik (bkz. Neubert 2004, Reiß 1984), ya kültürelilik (bkz. Vermeer 1986 ve 1990) veya da iletişimsellik (bkz. Nord, 1993) unsurları üzerine yapılandırıldığına” dikkat çekmektedir. O halde çeviri gerçekliğinin birer boyutu olan belirleyenler (dil, metin, kültür, eylem), araştırma olgusu olan ‘çeviri’ den hareket edilerek kuramsal alana taşınabilir. Kuramsal anlamda ‘çeviri olgusu’ süreç, ürün ve işlev boyutları ile ‘çeviri alanı’na dahil olan ve gözlemlenebilir nitelikteki tüm etmenleri içerisinde alan terminolojik bir enstrümandır. Durum böyle ise, kuram-kılgı arasındaki etkileşimli ilişkiden hareketle, çeviri olayı da bu etmenlerce etkilenen ve yönlenen bir etkinlik olmalıdır.

Bilindiği gibi kuramsal düzeyde her modelleştirme girişimi bir olgudan hareket etmelidir. Buradaki temel sorgulama elbette, bir iş, bir etkinlik alanı olarak görülen ‘çeviri olayı’nın hangi çerçevede bir ‘olgu’ olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Ancak bu soru çeviribilim araştırmalarının salt araştırma alanında yanıt aranacak bir sorudur. Çeviribilim araştırmalarının uygulamalı alanında çalışanların, daha özelden de çeviri eğitimcilerin gayesi, bugüne değin oluşan ‘çeviribilim alanyazını’na (sorunlarını bilerek ve kavrayarak ancak yararlı bir anlayışı da gözetenek) akademik çeviri eğitimine dönük katkıları açısından başurmaktır.

Akademik çeviri eğitiminden çeviribilime yönelecek bir başvuru ise bütüncü bir ele alışla mümkün olabilir. Çünkü çeviri olgusunun çok boyutluluğu, çeviribilim araştırmalarına araştırmacıların çeviri olgusu içerisindeki bileşenlerden birine ya da bir kaçına daha fazla odaklanmaları biçiminde yansımaktadır (bkz. Reiß 1995: 15, Wilss 1987: 146). Çeviribilim araştırmalarında oluşan alanyazına bakıldığında ‘çeviri’nin bir olgu olarak ele alınması yerine, farklı noktalardan araştırma konusu edildiği görülebilmektedir. Çeviri eğitimcileri ise seçenek olarak ‘çeviribilim araştırmaları’ndaki yaklaşım çeşitliliğini, bir sorun olarak görmekten çok, bir zenginlik biçiminde değerlendirerek ‘çeviri edinci’nin boyutlarını içeriklendirmede bir olanak olarak kullanabilirler. Sonuç olarak, kuram alanında çeviri olgusu, hangi içerimlere sahip ise kılgı alanında ‘çeviri edinci’ koşut ve/veya benzer içerimlere gönderme yapılmalıdır.

Bu bağlamda ‘çeviri olgusu’na dönük yukarıda yapılan temel ilke saptaması (yani çeviri olgusunun ‘dilsellik, metinsellik, kültürelilik, eylemsellik’ üzerinden betimlenmeye ve tanımlanmaya çalışıldığına dönük savsöz), akademik çeviri eğitimi için de çok belirleyici ve yön gösterici bir saptamadır. Zira buradan çıkacak gerekçe ile çeviri edincinin de 4 ayrı temel bilgi ve beceri alanını içerdiği söylenebilir. Bunun dışında, bir beceri alanı olarak değil ama bilgi alanı olarak değerlendirilebilecek ‘kuram bilgisi’ni de çeviri edincini oluşturan bileşenlerden biri olarak görmek gerekmektedir. Kuram bilgisi, öğrencilerde / çevirmen adaylarında ‘çeviri bilinci’ni oluşturacak bir bileşendir. O halde çeviri edincinin bileşenlerini „dil edinci, metin edinci, kültür edinci, kuram bilgisi ve edimsel edinç” olarak tanımlamak gerekmektedir (bkz. Akalın 2013:

175)². Ancak bu birbirinden farklı bilgi ve beceri alanlarına işaret eden edinç türleri, birbiriyle etkileşim halinde; çeviri durumundan çeviri durumuna etkileri farklılaşacak biçimde birbirine bağlıdır.

4.1. Dil Edinci

Tümel ‘çeviri edinci’ açısından ‘ana dil edinci’ni öne çıkaran Hönig ve Kußmaul’a (1982: 134) göre „her okuyucu ve her çevirmen varsaymasa da, biz varsayıyoruz ki çeviri edincini oluşturan bazı bileşenler vardır. Bu bileşenlerden en önemlisi, ana dil edincidir³” (çev.: RA). Bu tanım ve ilke saptaması isabetli olmakla birlikte günümüz çeviri eğitimi alanı için yetersiz bir kapsam sunmaktadır. Bu bağlamda dil edinci içerisindeki bileşenler ayrıca tanımlanmalıdır. Wotjak (1999: 544) ‘çevirmen hangi bilgiye gereksinim duyar?’ adlı çalışmasında ‘dil bilinci’nin yeri ve rolüne ilişkin saptamalarda bulunmaktadır; ona göre „dile ilişkin bilgi önceliklidir; ancak tek koşul olmamakla birlikte kaçınılmazdır” (çev.: RA). Dile ilişkin bilginin ötesinde ‘dil edinci’, akademik çeviri eğitimi için en önemli ve ön koşulsal hazırbulunuşluk içeriğidir. Ancak dil edinci içerisindeki bileşenler, bakış açısına göre ‘ana dil edinci-yabancı dil edinci’ veya ‘kaynak dil edinci-erek dil edinci’ gibi kavram çiftleri üzerinden tartışılabilir niteliktedir. Bu noktada, ‘dil edinci’ni öncelikle, öğrencilerin çevirisini yaptıkları çeviri durumlarında söz konusu olan çeviri yönlerinin ötesinde, başka bir anlatımla ana dil ve yabancı dil/dillerdeki edincinin de ötesinde geniş kapsamlı olarak görmek ve değerlendirmek daha makul bir yaklaşım biçimi olacaktır. Bu bağlamda ‘dil edinci’, ‘dil’ olgusuna ilişkin bilgileri de içerecek biçimde; diyesi dili bilip tanımanın yanı sıra dili gerek yazılı düzeyde gerekse sözlü düzeyde uygulama becerilerini de kapsamaktadır. Diğer yandan çeviri edincinin açığa çıkması için, dil edinci ile metin edinci ve kültür edinci arasında bağlantıların kurulması önemlidir.

4.2. Metin Edinci

Amman (2008: 78), metin edincini, „kişinin hem yabancı bir kültürde hem de kendi öz kültüründe metinleri alımlaması ve metin üretimiyle ilgili becerisi” olarak tanımlar. ‘Metin edinci’ kavramı için bu tanımlama oldukça yön belirleyicidir. Bu tanımdan hareketle, metin edincinin çeviri ediminde hem kaynak dünya hem de erek dünyadaki işlemlerde etkinleştiği ortaya çıkmaktadır. „Çevirmenin metin edinci, erek dil alıcısının metin edincinden genellikle daha yüksektir. Alıcı, metin türü geleneklerini yalnızca edilgen konumda tanır, ancak çevirmen bunun ötesinde erek dildeki metin türü geleneklerine etkin konumda hakimdir” (Kautz 2000: 124. Çev.: RA). Kuramsal düzeyde ‘metni tanımlayabilen, metinsellik ölçütlerini tanıyan’ öğrenci metin edincini, çeviri uygulamasında kaynak dünyadaki metinleri çözümleyebilmek ve yorumlayabilmek için kullanırken, erek dünyada da bir metin göndericisi olarak, metinsellik ölçütlerine uygun; öncelikle kendi içerisinde yapı ve anlam; diyesi yüzey yapı ve derin yapı bakımından bağdaşık ve tutarlı metinler üretebilecektir.

² Bu çalışmanın boyutlarından biri olan ‘çeviri edincinin ana bileşenleri’ konusu, Prof. Dr. Mehmet Gündoğdu danışmanlığında yürüttüğüm ve 2013 yılında tamamladığım doktora çalışmasında ana eksen olarak buradakine benzer, ancak daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

³ Bu çalışmada yabancı kaynaklardan yapılan doğrudan alıntılar, tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

4.3. Kültür Edinci

Kültür edinci, „kişinin kendini üyesi olduğu kültürden ve içinde bulunduğu durumdan soyutlama, yabancı kültürü izleme, bunları yaparken de gözlemlerini oluşturduğu varsayımlara dayanarak belli bir (iletişimsel) durumda hedefi ve kültürü uygulama becerisi” olarak adlandırılır (Amman 2008: 73). Eruz’a göre ise çeviri „birçok katmanın aynı anda saydamlaştırılarak kaynak metnin erek kültür için (yeniden) üretildiği karmaşık bir süreç içinde gerçekleşen bir eylem türüdür”. Ona göre çeviri edincini oluşturan temel taşlardan biri „kültürel bütünsel bir bakıştır” (Eruz 2003: 72). Bu noktada kültür edincini, öğrencilerin / çevirmen adaylarının çeviri yaptıkları dillerin kültürlerinin de ötesinde genel kültüre sahip olmaları ve kültürü uygulayabilme becerileri olarak tanımlamak olanaklıdır. Kültür edincine sahip öğrenci / çevirmen adayı, neyi hangi durumda ve kime çevireceği konusunda bilgi sahibi olacak, bilgi verilmediyse bu bilgiyi talep edecektir. Kültür edincini, kuram bilgisi ile pekiştirmiş öğrenci / çevirmen adayı metni, belli bir kültür içerisinde doğmuş bir metin olarak görecektir, kaynak dünyadaki içerik için erek durum tasarımı yaparak erek bilgi içeriğini erek dizge içerisine yerleştirebilecektir.

4.4. Kuram Bilgisi

Önceki bölümlerde çeviri eğitiminde kuram bilgisinin çeviri edinci içerisinde değerlendirilebilecek ‘çeviri bilinci’ oluşturmak gibi bir katkısı ve etkisi olduğu savlanmıştır. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde bilinç, şöyle tanımlanmaktadır:

1. eğitb. ruhb. 1. Duyum, heyecan, düşünme ve başka ruhsal etkinliklerin bütününi kapsayan zihinsel durum. 2. Ben’in kendi etkinlik ve duygulanmalarını sezebilmesi 3. Geniş anlamda zihin. 2. Fel. Kişinin kendisine, varlığına, yaşantılarına, çevresine, öteki kişilere, bir bütün olarak içinde yaşadığı dünyanın varlığını anlama, ‘ben’le ilgili yaşantıların tümü (s. 135).

O halde, kuram bilgisinin ‘çeviri edinci’nin boyutlarından biri olduğu söylenebilir. Zira akademik çeviri eğitiminde kuram bilgisi alan öğrenciler / çevirmen adayları ‘çeviri olgusunun ne olup ne olmadığı’ ile ilgili farkındalık düzeylerini arttırdıklarından, çeviri uygulamalarına çok boyutlu ve bütünsel bir bakış geliştirebilecekler; öte yandan kendi çeviri durumlarındaki çeviri tutumlarını da gerekçelendirip, bunu gerekçeleri ile başkalarına anlatabileceklerdir.

4.5. Edimsel Edinç

‘Edimsel edinç’, bu bağlamda bir üst edinç olarak çeviri edincinin ‘bütünleyici’ sacayağıdır ve yukarıda anılan diğer edinimleri tümler. Sözlü ve yazılı çeviri sürecindeki iletişim becerilerinin düzeyine gönderme yapan ‘edimsel edinç’, bütüncül ve dizgeli bir akademik çeviri eğitiminde değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir. Kuramsal açıdan bakılırsa sözlü ya da yazılı her çeviri etkinliği, bir iletişime geçme biçimidir. Nitekim Hönig’de (1992b: 70) geçen ‘edimsel edinç’ „iletişim edimini gerçekleştirmenin ön koşullarını sağlayan edinç” olarak ele alınmıştır. Hönig (1992b: 70) edimsel edinç’i açıklarken düştüğü dipnotta edimsel edinci „somut dil kullanımını gerçekleştirmemizi sağlayan, genel dili somut iletişim koşullarına uygulamamızı sağlayan iletişim bilgisi” olarak tanımlamakta ve „bu kavramın, metindilbilimsel çalışmaların ürünü olduğunu ve edim-edinç dualizmini aşan ve iki düzlem arasında

geçışı oluşturan bilgi ve becerileri kapsadığını” savunmaktadır. ‘Edimsel edinç’ kavramının içerimlerine ilişkin bu önemli saptayım, yol gösterici olsa da genişletilmesi gerekmektedir. ‘Edimsel edinç’ yalnızca genel dil bilgilerimizi değil, burada üst kavram olarak ‘çeviri edinci’ içerisinde elde edilen tüm kazanımların somut iletişim koşullarına uygulanmasını sağlayan bilgi ve becerileri içermektedir. Bu bağlamda ‘çeviri edimi’nde açığa çıkan yalnızca genel dil bilgilerimiz değil, daha bütünlüklü bir yaklaşımla ‘çeviri edinci’dir.

5. Sonuç

‘Çeviri edinci’ kavramı, üstünkörü biçimde ‘çeviri becerisi’ ya da ‘çeviri yeteneği’ gibi sözcüklerle karıştırılmaması gereken bütünlüklü bir kavramdır. Akademik çeviri eğitimi veren eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin kavramları adlandırmadaki uzlaşmaları, terminolojik belirsizlikleri ortadan kaldıracak, söylenenler ile anlaşılan arasında bir tutarlılık sağlayacaktır. ‘Çeviri edinci’, bütüncül bir yaklaşımla çeviri yapabilmek için eğitim yoluyla elde edilen bilgi ve becerilerin tümü olarak tanımlanıp, bileşenleri ‘dil edinci, metin edinci, kültür edinci, kuram bilgisi ve edimsel edinç’ olarak ortaya konabilmektedir. Kuram bilgisi hariç olmak üzere kılğı alanındaki tüm bu bilgi ve beceri alanları, kuram alanında ‘çeviri olgusu’nun içerimlerine de gönderme yapmaktadır. Bu anlamda çeviri alanında kuram ile kılğı arasındaki bağı kuracak olan çeviri eğitimcilerine düşen görev, araştırmaya konu ettikleri nesneden, uygulamaya konu olan çalışma sahasına veri aktarımı yapmaktır. Bir yönüyle bunu denemiş olan bu çalışma, bu veri aktarımının bir örneği olması nedeniyle, kuram-uygulama arasındaki alışverişin olanakları ve sınırları konusunda da bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Akalın, Rahman** (2013): *Çeviribilim Araştırmalarının Akademik Çeviri Eğitimindeki Yeri ve İşlevi- Kuram Temelinde Akademik Çeviri Eğitiminin Temel İlkelerini Belirleme Denencesi-* ME. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Amman, Margrett** (2008): *Akademik Çeviri Eğitime Giriş.* (Çev. Deniz Ekeman) İstanbul: Multilingual.
- Birkan-Baykan, Esra** (2013): “Çeviri Eğitiminde Çeviri /Çevirmenlik Edinci: Problem Çözme ve Karar Verme Konusunda Bir Farkındalık Uygulaması / Translation / Translator Competence in Translator Training”. İçinde: *İ. Ü. Çeviribilim Dergisi*, Sayı: 7, s. 103-125.
- Eruz, Sakine** (2003): *Çeviriden Çeviribilime.* İstanbul: Multilingual.
- Eser, Oktay** 2014): “Çeviri Eğitiminde Edinç Kavramının Değerlendirilmesi- Türkiye Örneği (Assesment of the Concept of Competence in Translator Training – The Turkish Experience)”. İçinde: *The Journal of International Social Research*, Volume: 7, Issue: 33, s. 135-156.
- Genç, Ayten** (2012): *Wörterbuch der Pädagogik.* Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Göpferich, Susanne** (2009): “Towards a Model of Translational Competence and Its Acquisition: The Longitudinal Study TransComp”. İçinde: S. Göpferich, A. L. Jakobsen & I. M. Mees (Yay.) *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research.* Copenhagen: Samfundslitteratur, s. 11-37.
- Gündoğdu, Mehmet** (2004): “Çeviribilimde Kuram-Uygulama İlişkisi”. İçinde: *4. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı.* 17-19 Haziran 2004. Çanakkale, s. 93-101.

- Hönig, Hans / Kussmaul, Paul** (1982): *Strategie der Übersetzung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.
- Hönig, Hans G.** (1992a): “Almanya’da Çeviri Eğitimi Uygulamaları ve Çeviri Öğretiminin Yöntem Sorunları Üzerine Hans G. Hönig ile söyleşi” (Çev. Aysin Özalp). İçinde: *Metis Çeviri*, İstanbul: Metis Yayınları, Sayı: 19, s. 30-36.
- Hönig, Hans G.** (1992b): “Çeviri, Çeviri Yapılarak Öğrenilmez. Çeviride Bir Ön Eğitimin Gerekliliğini Savunma” (Çev. Turgay Kurultay), İçinde: *Metis Çeviri*, İstanbul: Metis Yayınları. Sayı: 19, s. 65-76.
- Holmes, James** (1987): “The name and nature of translation studies”. İçinde: *Indian journal of applied linguistics, Vol. XIII No. 2*, s. 9-24.
- İşcen, İsmail** (2010): “Çeviribilim İçinde Söylem ve Çeviribilimsel Gerçeklik”. İçinde: *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Sayı: 20, s. 1-15.
- Kautz, Ulrich** (2000): *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicium.
- Kiraly, Donald** (2000): *A Social Constructivist Approach to Translator Education. Empowerment from Theory to Practice*, Manchester: St Jerome.
- Lörscher, Wolfgang** (1987): “Zur Genese und Entwicklung von Übersetzerkompetenz”. İçinde: *TEXTconTEXT*, s. 193-215.
- PACTE** (2005): “Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues”. *Meta* 50, 2, s. 609-619.
- Pym, Anthony** (2003): “Redefining Translation Competence in an Electronic Age: In Defence of a Minimalist Approach”. İçinde: *Meta* 48, 4, s. 481-497.
- Reiß, Katharina** (1995): “Übersetzungstheorien und ihre Relevanz für die Praxis”. İçinde: Mary Snell-Hornby ve Mira Kadric (Yay.), *Wiener Vorlesungen von Katharina Reiß*. Wien: WUW-Universitätsverlag, s. 29-46.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**. Sosyal Bilimler (2011): Ankara: TÜBA
- Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük** (2016): Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu. <http://tdk.gov.tr> (Son erişim: 12.10.2016)
- Wilss, Wolfram** (1987): “Theoretische und empirische Aspekte der Übersetzungswissenschaft”. İçinde: Friedrich Krollmann ve Günther Haensch (Yay.): *Lebende Sprachen 32. Jahrgang. Heft 4*, s. 145-150.
- Wotjak, Gerd** (1999): “Welches wissen braucht der Übersetzer?” İçinde: Alberto Gil, Johann Haller, Erich Steiner, Heidrun Gerzymisch-Arbogast (Yay.), *Modelle der Translation*, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Wien: Peter Lang, s. 543-561.